

Hadiste Metin Tenkidi Faaliyetlerinin Medyaya Yansımaları: Mısır Örneği¹

Media Reflections Of Hadith Text Critical Activities: The Example Of Egypt

Adil ÖZTEKİN

Öğr.Gör.Dr., Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep, Türkiye

ÖZET

19. Yüzyılda Mısır’da yaşayan bazı Müslüman entelektüeller, Batı düşüncesinin meydan okumaları karşısında İslam âleminin çağın gerisinde kaldığını düşünerek bu durumdan kurtulmak için çareler aramaya başlamış ve bu arayışlar neticesinde ıslah ve tecdit hareketleri doğmuştur. Mevcut kötü durumdan kurtulmak için ileri sürülen öneriler arasında dini ilimlerin ıslah edilmesi de yer almış ve doğal olarak sünnetle ilgili meseleler de gündeme gelmiştir. Mısır medyasında sünnet ve metin tenkidi meseleleri yoğun bir şekilde gündeme gelmiştir. Özellikle akli yaklaşım tarafından bazı rivayet metinlerinin görsel ve yazılı medya üzerinden tenkid edilmesi, bu meselenin daha sık gündeme gelmesine sebep olmuştur. Fakat ıslahatçı ve akli yaklaşımların bu meseleyi muhtelif medya araçlarıyla gündeme taşınması dini çevrelerin tepkisini çekmiştir. Özellikle Ezher ulemasının geleneksel yapısı ve resmi açıdan Ezher’in denetleyici rolü bu meselenin aşırı uçlara savrulmasına mani olsa da sorunların üzerine gidilip mutedil çözümler üretilmesine de engel olmuştur. Bu tutucu tavrı sebebiyle özel televizyon kanalları bunu fırsata çevirip sünnet meseleleriyle ilgili kafa karıştırıcı ve polemik türü yayınlarına hız vermiştir. Mısır’da ciddi tartışmalara sebep olan metin tenkidi konusu İslahatçı, geleneksel ve Kur’âniyyûn gibi farklı yaklaşımların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. İslahatçı yaklaşım, rivayetlerin değerlendirilmesinde gelenekte de izleri görülen metin tenkidine öncelik tanımasını gerektiğini savunmaktadır. Gelenekselci yaklaşım metin tenkidinin geçmişte hakıyla yapıldığını savunarak bu düşünceye karşı çıkmaktadır. Kur’âniyyûn yaklaşımı ise sünneti toptan reddederek sadece iddialarını ispat sadedinde metin tenkidine başvurmuşlardır. Konu medyaya taşınmış yazılı, görsel ve dijital mecralarda ciddi tartışmalara sebep olmuştur. Metin tenkidini savunanlar da karşı çıkanlar da tezlerini basın, medya ve ilmi organizasyonlar üzerinden ispat etmeye çalışmışlardır.

Anahtar kelimeler: Medya, Sünnet, Metin Tenkidi, Sened Tenkidi.

ABSTRACT

Some Muslim intellectuals living in Egypt in the 19th century, thinking that the Islamic world was behind the times in the face of the challenges of Western thought, started to seek remedies to get rid of this situation and as a result of these searches, reform and renewal movements were born. Among the suggestions put forward to get rid of the current bad situation, the improvement of religious sciences took place and naturally the issues related to Sunnah came to the fore. In the Egyptian media, the issues of circumcision and text criticism have come to the fore intensively. In particular, the criticism of some narrative texts over visual and written media by the rational approach has caused this issue to come to the fore more frequently. However, the fact that reformist and rational approaches brought this issue to the agenda through various media has attracted the reaction of religious circles. Although the traditional structure of the Azhar ulama and the official supervisory role of Azhar prevented this issue from being pushed to the extreme, it also prevented the problems from being addressed and producing moderate solutions. Because of this conservative attitude, private television channels turned this into an opportunity and accelerated their confusing and polemical broadcasts about circumcision issues. The subject of text criticism which caused serious debates in Egypt, paved the way for the emergence of different approaches such as reformist, traditional and Kur’aniyyun. The reformist approach argues that text criticism which is also seen in the tradition, should be prioritized in the evaluation of the narrations. The traditionalist approach opposes this idea, arguing that text criticism was done properly in the past. The Kur’aniyyun approach on the other hand, rejected the Sunnah altogether and resorted to text criticism only to prove their claims. The subject was brought to the media and caused serious discussions in written, visual and digital media. Both those who defended the text criticism and those who opposed it tried to prove their thesis through the press, media and scientific organizations.

Key words: Media, Sunnah, Text Criticism, Sanad Criticism.

1. GİRİŞ

İslam dünyasının birçok alanda Batı karşısında zayıf düşüp geri kalması, Müslümanları ciddi anlamda etkilemiş ve onları sorunlar üzerinde düşünerek çözümler üretmeye sevk etmiştir. Bunun neticesinde ıslah hareketleri olarak adlandırılan akımlar ortaya çıkmış ve bu akımlar mevcut kötü durumdan kurtulmak için birtakım önerilerde bulunmuşlardır. Bu öneriler arasında dini ilimlerin ıslah edilmesi, geleneksel mirasın sorgulanması, ilk kaynaklara dönüş, içtihadın teşvik edilmesi, taklidin yerilmesi ve sünnetle ilgili meseleler yer almıştır. Sünnet konusu gündeme gelince tabii olarak metin tenkidi meselesi bu önerilerin bir parçası olmuştur. Miladi on dokuzuncu yüzyılın ortalarından itibaren Mısır’da metin tenkidi çalışmaları hız kazanmıştır. Mısır’ın farklı bir dizi tarihi, coğrafi, politik ve kültürel faktörlere sahip olması nedeniyle burada başlayan metin tenkidi faaliyetleri İslam dünyasını derinden etkilemiş ve aynı zaman da Mısır’da büyük tartışmalara yol açmıştır. Bu tartışmalar basın ve medya da geniş yer almış hem Mısır hem de Arap ülkelerinde ilgiyle takip edilmiştir.

Mısır devlet ve özel televizyonlarda yayınlanan birtakım dini içerikli yapımlar ve bazı tartışma programları, sünnetle ilgili meseleleri gündeme taşıyarak izleyiciyle buluşturmuştur. Mısır medyasındaki yayınların diğer Arap ülkelerinde ilgiyle takip edilmesi, sünnet meselelerine dair yaşanan tartışmaları tüm Arap âleminin gündemine taşımıştır. Gündeme taşınan meseleler arasında, metin tenkidi konusu ve tenkide tabi tutulan hadisler ciddi yekun tutmuştur. Son yıllarda daha yaygın bir şekilde kullanılan İnternet ve sosyal medyanın bu iletişim araçlarına eklenmesiyle, sıcak konuların kamuoyunun gündemine taşınması ve toplumun bundan haberdar olması durumunu ortaya çıkarmıştır.

¹ Bu makale Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde “Modern Dönem Hadis Çalışmalarında Metin Tenkidi (Mısır Örneği)” isimli tezden üretilmiştir

Gençlerin sosyal medyayı yaygın bir şekilde kullanması da bu konuların hızla gündeme gelmesine katkı sağlamıştır. İnternet üzerinden sünnet konularını işleyen geleneksel, akılcı ve Kur'ancı² yaklaşımları destekleyen web sitelerinin inşa edilmesi ve geniş kitlelere bu sayfalar vasıtasıyla ulaşılmaya çalışılması da bu süreci hızlandırmıştır.

Makalede, Mısır'daki yazılı basın ve görsel medyada yer alan ve tenkide tabi tutulan bazı hadisler üzerinden metin tenkidi konusunda yaşanan tartışmalar aktarılmaktadır.

2. YAZILI BASIN

Mısır'da sünnet meseleleri yazılı basında geniş bir şekilde yer alarak lehte ve aleyhte pek çok haber ve makaleye konu olmuştur. Bu konuda İskenderiye Kütüphanesi arşivlerine bakıldığında onlarca makale, haber ve söyleşi ile karşılaşmak mümkündür. Örneklik teşkil etmesi açısından aşağıda bu konuda medya da çıkan haberlere kısaca değinilecektir.

Geniş yankı uyandıran ve gündemi meşgul eden büyükleri emzirme ve Hz. Peygamber'in küçük abdestinin temiz olduğu iddiası gibi bazı garip fetvalar sebebiyle hadislerin ayıklanması gerektiği düşüncesi öne sürülmüş ve bu konuda medyada pek çok haber gündeme taşınmıştır. Abdullatif el-Abd, Abdülfettah Âşûr, es-Seyyid el-Cemîlî, Ahmed Abdurrahman ve Suâd es-Sâlih ile gerçekleştirilen “*ed-Da'vetu li-Tenkiyeti'l-Ahâdisi Halekatun min Halekâti'l-Hucûmi ala's-Sünneti'n-Nebeviyyeti*” adlı söyleşide bu isimlerden bazıları bu meselenin kimi çevrelerce kasıtlı olarak gündeme getirildiğine dikkat çekmiştir. Böyle bir ayıklamaya gerek olmadığını, geçmiş âlimlerin ve günümüz hadisçilerinin sorunlu olduğu düşünülen rivayetlere gerekli cevapları verdiklerini dolayısıyla bu meselenin sonuçlandırılmış, aslında problemin hadislerin kendisinde değil yanlış yorumlanmasından kaynaklandığını ifade etmişlerdir. Bu isimlerden bazıları ise bu gibi fetvalara kaynaklık eden rivayetlerin kaynaklarımızdan çıkarılmasını talep etmişlerdir.³ Bunun yanı sıra Mahmud Riyad Miftah adlı bir avukat, Buhârî, Müslim ve diğer sünen kitaplarında Hz. Peygamber'e yakışmayan şeyler isnat edilmesi, aklın kabul etmeyeceği iftiralar içermesi ve çelişkilerle dolu olmasına rağmen âlimlerin bu durumu görmezden gelmeleri sebebiyle Şeyhu'l-Ezher Muhammed Seyyid Tantavî hakkında dava açmıştır. Bunun üzerine İzzet Atıyye, Abdülmütî Beyyûmî ve Abdullatif Âmir gibi isimler bu avukatın iddialarına gazete köşelerinde cevap vermişlerdir.⁴

Ezher hocalarından Ahmed Abdulmunim el-Behiy el-Arabî dergisinde kaleme aldığı bir makalesinde Buhârî ve Müslim'de geçen hadislerle ilgili âlimlerin ikiye ayrıldığını bir kısmı tamamını sahih kabul ederken diğer bir kısmının ise bazı rivayetleri tenkide tabi tutarak reddettiklerini ifade eder. Bu açıdan Müslüman bir kimsenin sahihain da geçen bazı rivayetlerin sıhhatini reddetmesine bir engelin bulunmadığını, bu durumun Buhârî ve Müslim gibi iki büyük âlimin değerini eksiltmeyeceğini dile getirir. Sened veya metne yönelik iddiaların ispat edilmesi gerektiğini, araştırma alanında varsayımlara itibar edilmeyeceğini belirtir.⁵

Sünnet inkarcılığı konusu da yazılı medyada geniş bir şekilde işlenmiştir. Bu konu el-Ahrâm gazetesinin sayfalarına yansımış ve Abdülhamid Medkûr, Abdülcevâd Halef, Muhammed İbrahim Abdülbâis ve Muhammed Mardînî gibi isimlerle “*İnkârü's-Sünneti'n-Nebeviyyeti Hurûcun mine'd-Dîni*” adlı bir söyleşi gerçekleştirilmiştir.⁶ Aynı gazetede Ahmed et-Tayyib “*Hel Yecuzu İstib'âdu's-Sünneti'n-Nebeviyyeti ve'l-Ahzu bi'l-Kur'ani'l-Kerimi Vahdehü?*” adlı makalesinde sünnetin gerekliliğini vurgulamış ve Kur'ancı yaklaşımı eleştirmiştir.⁷ Sünnet etrafında oluşturulan şüpheler cevap sadedinde el-Ahbâr gazetesinde Ahmed Ömer Haşim, “*Rafdu's-Şübûhâti'l-Müsâreti Havle's-Sünneti'n-Nebeviyye*” adlı makaleyi kaleme almıştır.⁸ el-Ahrâr gazetesi, Taha ed-Dusûkî Habîş ile “*el-Kâimetu's-Sevdâu li'Tâbüri Münkirî' es-Sünneti'n-Nebeviyye*” adlı söyleşi gerçekleştirmiştir. Taha Hüseyin, Ahmed Emin, Muhammed Hüseyin Heykel, Ferîd Vecdî, George Zeydân, Mahmud Ebû Reyve ve Tefvik el-Hakîm gibi isimleri sünnet inkarcısı olarak değerlendirmiş ve hadis karşıtı söylemlere sahip oldukları gerekçesiyle eleştirmiştir.⁹ Yine aynı yazarla gerçekleştirilen “*el-İlâkâtu'l-Hafiyetu beyne el-İstişrâki ve Münkirî's-Sünneti'n-Nebeviyyeti*” adlı başka bir mülakatta oryantlizmle sünnet inkarcılarının irtibatları ele alınmıştır.¹⁰ el-Ahrâr gazetesi, sünnetin vahiy

² Kur'anıyyun yaklaşımıyla ilgili bkz. M. Hayri Kırbaoğlu, *İslam Düşüncesinde Sünnet*, Ankara Okulu Yay., Ankara, 2015, s. 128-147; Enbiya Yıldırım, *Kur'an Bize Yeter Söylemi*, Takdim Yay., Ankara, 2019; Hüseyin Hansu, *Hadisçilik ve Kur'ancılık Kısacasında Kur'an ve Hadis*, Hikav Yay., İstanbul, 2022; Recep Aslan, *Tarihten Günümüze Kur'an ile Yetinme Söyleminin Krittği*, Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2021, c. IX, s. 141-147.

³ <http://cedej.bibalex.org/DocumentFrm.aspx?documentID=19275&lang=ar&All=%d8%a7%d9%84%d8%af%d8%b9%d9%88%d8%a9+%d9%84%d8%aa%d9%86%d9%82%d9%8a%d8%a9>. el-Ahrâr, (2007, 1 Haziran). (Erişim Tarihi: 15.05.2022)

⁴ <http://cedej.bibalex.org/DocumentFrm.aspx?documentID=826105&lang=ar&All=%d9%83%d8%aa%d8%a8+%d8%a7%d9%84%d8%a8%d8%ae%d8%a7%d8%b1%d9%8a+%d9%88%d9%85%d8%b3%d9%84%d9%8>. Rûze'l-Yûsuf, (2007, 17 Mayıs). (Erişim Tarihi: 15.05.2022)

⁵ el-Behiy', 1966:12-16.

⁶ <http://cedej.bibalex.org/DocumentFrm.aspx?documentID=247315&lang=ar&All=%d8%ae%d8%b1%d9%88%d8%ac+%d8%b9%d9%86+%d8%a7%d9%84%d8%af%d9%8a%d9%86>. el-Ahrâm, (1999, 11 Haziran). (Erişim Tarihi: 15.05.2022)

⁷ <http://cedej.bibalex.org/DocumentFrm.aspx?documentID=493325&lang=ar&All=%d9%87%d9%84+%d9%8a%d8%ac%d9%88%d8%b2+%d8%a5%d8%b3%d8%aa%d8%a8%d8%b9%d8%a7%d8%af>. el-Ahrâm, (2003, 9 Mayıs). (Erişim Tarihi: 15.05.2022)

⁸ <http://cedej.bibalex.org/DocumentFrm.aspx?documentID=244847&lang=ar&All=%d8%a7%d9%84%d8%b4%d8%a8%d9%87%d8%a7%d8%aa+%d8%a7%d9%84%d9%85%d8%ab%d8%a7%d8%b1%d8%a9>. el-Ahbâr, (2003, 13 Şubat). (Erişim Tarihi: 15.05.2022)

⁹ <http://cedej.bibalex.org/DocumentFrm.aspx?documentID=55087&lang=ar&All=%d9%85%d9%86%d9%83%d8%b1%d9%8a+%d8%a7%d9%84%d8%b3%d9%86%d8%a9>. el-Ahrâr, (1999, 14 Ağustos). (Erişim Tarihi: 15.05.2022)

¹⁰ <http://cedej.bibalex.org/DocumentFrm.aspx?documentID=55090&lang=ar&All=%d8%a7%d9%84%d8%b9%d9%84%d8%a7%d9%82%d8%a9+%d8%a7%d9%84%d8%ae%d9%81%d9%8a%d8%a9>. el-Ahrâr, (1999, 5 Ağustos). (Erişim Tarihi: 15.05.2022)

olup olmadığı meselesini gündeme getirmiş ve vahiy olduğunu iddia edenlerle buna karşı çıkanların fikirlerine yer vermiştir.¹¹

Bu konuların yanı sıra dönem dönem bazı rivayetlerin eleştirisi de gündeme getirilmiştir. Örneğin, Kadının yöneticiliği¹² ve sünnet edilmesiyle¹³ ilgili rivayetler¹⁴ gazete köşelerine taşınmış ve uzmanların fikirlerine yer verilmiştir. Sünneti inkar ettiği iddia edilen çevreler de yazılı medya aracılığıyla hem iddialarını gündeme getirmişler hem de kendilerine yöneltilen eleştirilere cevap vermeye çalışmışlardır.

3. GÖRSEL MEDYA

Mısır'da sünnet meseleleri yazılı basında olduğu gibi görsel medyada da geniş bir şekilde yer almıştır. Görsel medya da yer alan televizyon programları, açık oturumlar ve ilmi organizasyonlarda konu derinlemesine tartışılmıştır. Sünnet ve metin tenkidi ile ilgili görsel medya da yer alan tartışmaları örnekler üzerinden aktarmaya çalışacağız.

Ezher şeyhi Ahmed et-Tayyip, resmi olarak düzenlenen ve devlet erkânının da katıldığı bir Mevlid-i Nebî programında sünnetle ilgili meseleleri gündeme getirerek sünnet etrafında oluşturulan şüphelere dikkat çekmeye çalışmıştır. Geçmişte ve günümüzde sünnetin konum, sübut ve hüccet oluşuyla ilgili şüpheler meydana getirildiğini ifade eder. Sahabe, tabiin ve daha sonra gelen ravileri değersizleştirme girişimlerinin olduğunu belirtir. Hüküm ve yasa vaz etme alanından sünnetin tamamen uzaklaştırılmak istendiğini ve Kur'an'la yetinilip sadece ona dayanmak gerektiği iddiasında bulunulduğunu dile getirir. Müslümanların Kur'an'da nas olarak bulunmayan meselelerde emir ve yasak, helal ve haram sınırlamalarından muaf oldukları görüşünün savunulduğunu ifade eder. Bu tür yaklaşımların, ilk olarak on dokuzuncu yüzyılın sonu ve yirminci yüzyılın başlarından itibaren Hindistan'da ortaya çıktığını ve oradaki bazı ünlü şahsiyetlerin bu fikirleri savunduklarını vurgular. Hatta bunların bir kısmının peygamberlik iddiasında bulunacak kadar ileri gittiklerini, bazılarının da sömürgecilerle işbirliği yaptıklarını söyler. Bunların bir kısmı, hadisleri mütevâtir olan ve olmayan ayırımına tabi tutmadan sünneti külliyyen reddettiklerini, sünnetin teşri açısından hiçbir değerinin olmadığını ve teşri değeri olanın sadece Kur'an olduğunu iddia ettiklerini ifade eder. Bu tutumlarıyla Müslümanların icmâna, Kur'an ve sünnetin zaruri birlikliğine aykırı davranıldıklarını vurgular. Bu iddiaların kabul edilmesi durumunda Kur'an ve sünnet birlikliğinin bozulacağını ve İslam'ın dörtte üçünün yok olacağını söyler. Bunun neticesinde Kur'an ayetleri, hükümleri ve yasalarını değiştirmenin kapısının aralanacağını dile getirir. Namazın buna örneklik teşkil ettiğini, sünnetin delil olarak kabul edilmemesi durumunda nasıl namaz kılınacağını dahi bilinemeyeceğini ifade eder. Hindistan'daki sömürge güçlerine yakın olan birçok kimsenin bu doğrultuda hareket ettiğini, cihat ayetlerini reddederek sömürgecilere karşı çıkmayı yasaklayan fetvalar yayınladıklarını, Batı kültürünün kabul etmediği her şeyi din olsa dahi inkar ettiklerini, onayladığı her şeyi de dinle açıkça çelişse dahi kabul ettiklerini ifade eder. Çok geçmeden bu fitnenin Mısır'a da sıçradığını, buna önyak olanın ise Muhammed Tefvik Sıdkı olduğunu, *el-İslamu Huve'l-Kur'anü Vahdehu* adlı makalesinin sünnete karşı olan bazı yazarlar tarafından destek gördüğünü iddia eder. Farklı meşrep ve mizaçlara sahip olan, farklı zaman ve yerlerde yaşayan bu insanların ortak paydasının, hadis ravilerine karşı şüpheyle bakmaları, âlimlerin muazzam ve zorlu ilmî çabalarını hiçe sayıp değersizleştirdiklerini ifade eder. Âlimlerin, sahih olan hadisle olmayanı ayırt etmek için bir ömür harcadıklarını ve bu uğurda nice zorluklara katlandıklarını, ravilerin ilmî ve ahlâkî biyografileri ile adalet ve zabtlarını, cerh ve tadillerini tespit etmede özgün ve mükemmel bir metot takip ettiklerini belirtir. Âlimlerin bu titiz çalışmaları neticesinde sened ve rical diye bilinen müstakil bir ilmin doğduğunu ve bu ilmin gayrimüslimler arasında emsali bulunmadığını iddia eder.¹⁵

CBC kanalı, Ezher şeyhi Ahmed et-Tayyip ile gerçekleştirdiği el-İmâmu't-Tayyip adlı programının dört bölümünü sünnetin hücciyeti konusuna ayırmıştır. Bu programda Ahmed et-Tayyip özetle şu tespitlerde bulunur:

Sünnetin dinde hüccet olup bağlayıcı olduğunu akli ve nakli delillere dayanarak uzun uzadıya anlattıktan sonra geçmişte sünnetin hüccet oluşunu Müslüman fırka ve gruplardan hiç birinin inkar etmediğini, fertlerden inkar edenlerin ise meselenin aslını öğrendikten sonra görüşlerinden döndüklerini dile getirir. Sünneti inkar fitnesinin on dokuzuncu yüzyılda İngiliz sömürgeciliği ile Hindistan'da yeniden diriltilmeye çalışıldığını ve bu düşüncenin İngilizlere hizmet ettiğini de sözlerine ekler. Sünnetin hücciyetini kabul etmemenin dolaylı olarak iman ve Kur'an'ı inkar etmek anlamına geleceğini ifade eder. Batı medeniyetinin Doğu ve Müslümanlarla temasa geçtiğinde ne yazık ki kültür ve insan hakları bağlamında işbirliği yapma cihetine gitmeyip çatışma ve eski defterleri açma yolunu tercih ettiğini belirtir. Batı medeniyetinin Müslümanların güç kaynaklarını araştırıp onları ne öldürmek ne de diri bırakmak istediğini ve İslam'ı içten çökertmek için uğraş verdiğini vurgular. Sünneti inkar edenlere yakından bakıldığında,

¹¹[http://cedej.bibalex.org/DocumentFrm.aspx?documentID=302442&lang=ar&All=%d9%87%d9%84+%d8%a7%d9%84%d8%b3%d9%86%d8%a9+%d8%a7](http://cedej.bibalex.org/DocumentFrm.aspx?documentID=302442&lang=ar&All=%d9%87%d9%84+%d8%a7%d9%84%d8%b3%d9%86%d8%a9+%d8%a7%d9%84%d9%86%d8%a8%d9%88%d9%8a%d8%a9)

¹²[http://cedej.bibalex.org/DocumentFrm.aspx?documentID=485055&lang=ar&All=%d9%81%d9%8a+%d9%86%d8%af%d9%88%d8%a9+%d9%85%d8%b4](http://cedej.bibalex.org/DocumentFrm.aspx?documentID=485055&lang=ar&All=%d9%81%d9%8a+%d9%86%d8%af%d9%88%d8%a9+%d9%85%d8%b4%d9%8a%d8%ae%d8%a9)

¹³<http://cedej.bibalex.org/DocumentFrm.aspx?documentID=312719&lang=ar&All=%d8%a7%d9%84%d8%ae%d8%aa%d8%a7%d9%86+%d9%85%d8%b1%d8%a9>

¹⁴ Kadının yöneticiliği ile ilgili rivayet için bkz. Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil, *el-Câmiu's-Sahîh*, thk. Muhammed Zühayr b. Nâsir en-Nâsir, Dâru Tavkî'n-Necât, Kahire, 2001, Megâzî, 82, hadis no: 4425, c. VI, s. 8; Kadının sünnet edilmesi ile ilgili rivayet için bkz. Ebû Dâvûd, es-Sicistânî, *Kitâbu's-Sünen*, thk. Muhammed Avvâme, el-Mektebetu'l-Mekkiyye, Mekke, 1998, Vitir, hadis no: 5229, c. V, s. 546.

¹⁵ https://www.youtube.com/watch?v=Izqj3Ve_nXU; (Erişim Tarihi: 15.06.2022)

başkaları tarafından kollandıkları ve yönlendirildiklerinin kolayca fark edilebileceğini dile getirir. Mısır'da sünneti saf dışı bırakarak Kur'an'la yetinme söyleminin ilk defa Muhammed Tefvîk Sıdkî tarafından ortaya atıldığını, ardından Ahmed Emin, İsmail Edhem ve Mahmud Ebû Reyve gibi isimlerin bu yaklaşımı devam ettirdiklerini, o dönemde Müslümanların, sömürgeciliğin, ateizmin ve bilim çağı iddialarının etkisinde kalarak zor bir süreçten geçtiklerini savunur. Günümüzde ise Kur'ancuların bu söylemi devam ettirmeye çalıştıklarını dile getirir. Dönem dönem bu iddiaların aynı içerik ve yöntemlerle kasıtlı bir şekilde tekrarlanıp desteklendiğini vurgular. Aslında sünnete yapılan saldırının İslam'ı hedef aldığını, sünnete yapılan saldırıdan sonra Kur'an'a hücum etme ve içini boşaltmanın daha kolay olacağını, bu çıkışların Doğu medeniyetinin kuşatılma projesinin bir parçası olduğunu fakat buna rağmen bu çıkışların başarısızlıkla sonuçlandığını iddia eder. İslam dinin ihtilafa açık ve esnek olduğunu, bu açıdan Ezher'in diğer dini müesseselerle irtibata geçmesi ve dışa açılmasının önem arz ettiğini, Ateizmle ortaklaşa mücadele edilmesi gerektiğini, Doğu'da İslam'ın sarsılması halinde tüm dinlerin bundan olumsuz etkileneceğinin de göz önünde bulundurulması gerektiğini ifade eder. İfrat ve tefritin birbirini beslediğini dolayısıyla bundan uzak durmak gerektiğini, geleneği yok sayan kesimlere seslenerek ümmetin değerlerini itibarsızlaştırmanın kimseye fayda vermeyeceği çağrısında bulunur.¹⁶

El-Gad kanalının yayınladığı *İslam Düşüncesini Yenileme konferansında*, Kahire Üniversitesi Rektörü ile el-Ezher Şeyhi arasında gündem olan bir tartışma yaşanmıştır. Muhammed el-Hışt, Kur'an'ın özüne ve Peygamber'in sahih olan sünnetine dönerek Usulü'd-Din ilminin yenilenmesi gerektiğini, tecdit yapılabilmesi içinde düşünme biçimlerinin değiştirilmesi ve dünyaya farklı bakış açılarıyla bakmanın elzem olduğunu ifade eder. Bu tecdidin, her zaman ve mekan için geçerli olan Kur'an'a ve modern çağa uygun temellere dayanması gerektiğini belirtir. Dini ilimlerin şuan ki durumunun sabite ve değişim kabul etmez hale getirildiğini ve nakle dayandığını, hatta akademik çalışmaların dahi böyle olduğunu, bilimsel tenkit metodunun uygulanmadığını, insan ve sosyal bilimlerin göz ardı edildiğini iddia eder. Geçmişte yaşanan tartışmaların günümüze taşındığını, hâlâ Hz. Osman dönemindeki fitneyi yaşadığımızı çünkü asrımıza bir türlü gelemediğimizi iddia eder. Dini ilimlerin güncellenmesi gerektiğini, İmam A'zam ve imam Şafî'nin bu dönemde yaşamış olsalardı bu günün şartlarına uygun yeni fihhi hükümler verirdi iddiasında bulunur. Hakikat tekelciliğinin nereden çıktığını ve böyle bir yaklaşımın kabul edilemez olduğunu iddia eder. Mezhep imamlarının mezhebine değil metoduna uymak gerektiğini, arada ciddi farkların bulunduğunu, atalara uymama ayetlerini her dönem için geçerli olduğunu, Peygamberlerin farklı kültürlerle etkileşim içinde olduklarını, kendisini de Mahmud Şaltût'un sadık bir öğrencisi saydığını dile getirir. İslam'ın sadeliğine vakıf olmak isteyenlerin Kur'an'a ve İmam Malik'in Muvatta kitabına dönmesi gerektiğini çünkü Muvatta'nın sened bakımından Peygambere en yakın olup Kur'an'dan sonra en sahih kitap sayılacağını iddia eder. Tecdidin bir iyileştirme, kısaltma, seçme veya şerh olmadığını, yeni kavramlar ve terimlerle bir inşa ameliyesi olduğunu belirtir. Disiplinler arası çalışmalar ve çeşitli bilimlerde köprüler kurmaya ihtiyaç olduğunu, dini bilimlere, izole edilmiş adalar olarak bakılmaması gerektiğini ifade eder. Akademik müesseselerin yeni bir dini söylem geliştirmesinin ancak metod ve bilgi teorisinin temellerini değiştirmekle mümkün olacağını çünkü kutsal olanla beşeri olanın birbirine karıştırıldığını savunur. Eş'arî akaidinden kurtulmak için yeni çalışmalar yapılması, İslam ile toplumsal gelenek arasındaki karışıklığın giderilmesi, katî olanla zannî olan, mütevatir olanla âhâd olan hadisler arasında ayırım yapılması gerektiğini dile getirir. Bu konuşmanın üzerine el-Ezher Şeyhi cevap verme ihtiyacı hisseder. Bu söylenenlerin bir yenileme değil geçmişi tamamen göz ardı etmek anlamına geleceğini, bunun da baba evini terk ederek yeni bir ev inşa etmeye kalkışan kişinin durumuna benzediğini belirtir. Zira baba evindeki yenilemenin evi yıkıp başka bir ev yapmakla değil günün şartlarına uygun olarak onu restore etmekle gerçekleşeceğini ifade eder. İddia ettiği gibi Eş'arîlerin inançlarını âhâd hadislerle dayandırmadıklarını tam tersine Eş'arîler, Maturîdiler ve Mutezilenin inançlarını Kur'an ve mütevatir hadislerle dayandırdıklarını vurgular. Geleneğin tenkit edilmesi söyleminin geleneği tanımamaktan kaynaklandığını, çünkü tenkidin bizzat geleneğin içinde var olduğunu ifade eder. Bugün hafife alınan bu mirasın, geçmişte birbirleriyle çatışan ve sağa sola savrulan Arap kabilelerini bir araya getirip seksen yıllık süre içerisinde Endülüs ve Çin'e ayak basmalarına sebep olduğunu, öncekilerin bu mirasın güçlü yanlarını keşfettiklerini, bu geleneğin bir ümmet meydana getirdiğini ve tarihle bir arada var olduğunu ifade eder. Fransa'nın Mısır'ı işgal etmesinden önce İslam dünyasının İslam Şeriatı kanunları ve geleneğine göre idare edildiğini, geçmişten günümüze İslam devletleri ve İslam medeniyetini ayakta tutan şeyin bu gelenek olduğunu, geleneği zayıflık ve gerileme sebebi olarak göstermenin doğru olmadığını dile getirir. Tecdit, modernizmin değil geleneğin bir talebi olduğunu, gelenekte de kutsallaştırmanın bulunmadığını ifade eder. Kur'an'ın delâletinin katî ve zannî olduğu tabirinin ne Muhammed el-Hışt'ın ne de kendisinin sözü olduğunu, bunun bizzat geleneğin yaklaşımı olup onlardan aktarıldığını belirtir. Ezher lisesinde hadis ilimleriyle ilgili eğitim aldığı ve din bilimleri fakültesinde bilimsel araştırma ve sosyoloji dersini gördüğünü dolayısıyla sadece Kur'an ve tefsirle yetinmek gibi bir iddianın gözden geçirilmesi gerektiğini ifade eder. Hz. Osman dönemindeki büyük fitnenin gelenekten değil siyasetten kaynaklandığını belirtir. Siyasetçilerin ve sömürgecilerin, gerek doğuda gerekse batıda her daim dini araçsallaştırıp, kişisel amaçları ve çıkarları doğrultusunda

¹⁶ https://www.youtube.com/watch?v=mV7NLNwQtSE&list=PLznkin5eO9r4yekA_2oX5e19XocjBVi-x&index=6. (Erişim Tarihi: 15.06.2022)

kullanmaya çalıştıklarını, bu konuda Kur'an, İncil ya da Tevrat olması fark etmeksizin istismar edildiğini dile getirir.¹⁷

el-Ezher'in yabancı öğrencilere yönelik düzenlediği "Sened ve metin tenkidi açısından sünnet" konulu panelde Ahmed Ma'bed Abdülkerim¹⁸ ve Sad Câviş¹⁹ katılarak görüşlerini dile getirirler. Ahmed Ma'bed Abdülkerim, hadis tenkidi temelinin bizzat Hz. Peygamber tarafından atıldığını bunun da ravinin sadece anladığını aktarma, hak ve doğrunun dışında bir şey söylememe şeklinde olduğunu ifade eder. Aslında konuya dayanak olacak hadislere bakıldığında, Hz. Peygamber'in metin ve sened tenkidini eşit hale getirdiğini böylece tenkid ölçüsünü ve ravinin kabul edilme şartlarının temelini attığını söyler. Hadisçilerin metin tenkidine önem vermedikleri iddiasının onlara karşı yapılan bir haksızlık olduğunu, bu şüpheleri yayanların onların üzerinden sünnete saldırmaya çalıştıklarını ancak Allah'ın hadisçileri ve sünneti bu saldırılardan koruduğunu belirtir. Sahabenin bir hükmü birbirine aktarırken "Kim bilerek benim hakkımda yalan uydurursa cehennemdeki yerine hazırlansın"²⁰ rivayetini hatırlattıklarını dolayısıyla sünnetin Hz. Peygamber'in ağzından çıktığı gibi korunmasında, dinin muhafaza edilmesinde ve ihtilafın ortadan kaldırılmasında bu hadisin büyük öneme sahip olduğunu vurgular. "Benden çok hadis rivayet etmekten sizi sakındırırım. Kim benimle ilgili bir söz naklederse ancak gerçeği söylesin. Kim de benim söylemediğim bir sözü bana isnat ederse cehennemdeki yerine hazırlansın"²¹ ve "Kur'an'a sarılın. Benden hadis rivayet etmeye çok iştahlı olan bir toplulukla karşılaşacaksınız. Bu durumda sadece anladığınız şeyleri aktarın. Kim bana iftira atarsa cehennemdeki yerine hazırlansın"²² rivayetlerinin metin tenkidi prensibini tesis ettiğini, "Kim, yalan olduğu bilinen bir sözü benim hadisim olarak naklederse o iki yalancıdan biridir"²³ rivayetinin ise sened tenkidinin temelini oluşturduğunu ifade eder.

Sad Câviş ise sünneti vahiy olarak gören âlimlerin hayatlarını sünneti korumaya vakfettiklerini ve hadis ilminin çeşitliliğinin de bunun delili olduğunu ifade eder. Bazı şöret düşkününü kimselerin, hadisçilerin senedle uğraşarak metni ihmal ettikleri iddiasında bulduklarını söyler. Görünüşte bu bir kusur olarak gözüke de aslında bunun bir meziyet ve fazilet olduğunu, çünkü ravilerin araştırılmasının haberin sıhhatinden emin olmaya matuf bir durum olduğunu dile getirir. Hadisçilerin, adalet sıfatına haiz güvenilir kimselerden rivayette bulunmaları, rihle diye bilinen hadis yolculuklarına önem vermeleri, sadece kitaptan nakletmekle yetinmeyip âlimlerin meclislerine devam etmeleri ve senedsiz haberi kabul etmemeleri gibi durumların haberin sıhhatinden emin olmak için geliştirdikleri yöntemler olduğunu ifade eder. Bütün bunlara rağmen hadisçilerin senedle birlikte metne de önem verdiklerini belirtir ve Mustafa es-Sibâi'den nakiller yaparak görüşünü desteklemeye çalışır. Deve sidiği ve köpeğin salyasıyla ilgili rivayetlerin günümüzün ilmi gerçekleriyle örtüşüğünü iddia ederek tenkid edilmelerine karşı çıkar.²⁴

Rif'at Fevzi Abdulmuttalib,²⁵ katıldığı bir televizyon programında Buhârî'ye neden saldırılıyor sorusuna, Buhârî'nin bedenini başı mesabesinde olduğunu dolayısıyla baş kesildiğinde vücudun öleceğini bildiklerinden ve en tepedekine saldırılınca diğerlerine güç yetirebileceğini anladıklarından dolayı böyle davrandıklarını ifade eder. Bu kimselerin yalan söyleyerek bilmedikleri hususlarda ileri geri konuştuklarını dile getirir. Metin açısından Buhârî ve Müslim'i tenkid etme çağrılarının uzman olmayan kimseler tarafından ortaya atıldığını, bu tür iddiaların aslında sünnete ve dine zarar vermek için öne sürüldüğünü vurgular.²⁶

Abdumehdî Abdulkâdir Abdulhâdî,²⁷ Kur'an'la yetinme söyleminin kesinlikle temelsiz ve yanlış bir iddia olduğunu, sünnetle amel edilmesi gerektiğinin bizzat Allah tarafından emredildiğini ifade eder. Sünnetin insanların sözü olduğu iddiasının kesinlikle yanlış olduğunu çünkü sünnetin bizzat Hz. Peygamber sözü olup Allah tarafından kendisine vahyedildiğini dile getirir. Buhârî'nin herkes gibi hata yapabileceği iddiasını da kabul etmediğini, zira bu rivayetlerin Buhârî'nin kendi sözü olmayıp Hz. Peygamber'den naklettiklerinden ibaret olduğunu söyler. Buhârî'nin sahihinin mukaddes ve masum olduğunu çünkü onu İslam âlimlerin çoğuna arz ettiğini, onların bu kitapta bulunan rivayetlerin sıhhatini onayladıklarını savunur. Buhârî'de geçen hadislerin âlimler tarafından onyılanmasının bir icmâ haline geldiğini dolayısıyla imam Buhârî istese de hata yapamayacağını çünkü hata yaptığında ümmetin hata üzere birleşme durumunun meydana geleceğini, halbuki ümmetin hata da ittifak etmesinin imkan dahilinde olmadığını iddia eder.²⁸

¹⁷ https://www.youtube.com/watch?v=_EOW9XYzwf4. (Erişim Tarihi: 15.06.2022)

¹⁸ Ahmed Ma'bed Abdülkerim, el-Ezher Üniversitesi Usûlü'd-Din Fakültesi'nin meşhur hadis hocalarındandır.

¹⁹ Sad Câviş, el-Ezher Üniversitesi Usûlü'd-Din Fakültesi'nin tanınmış hadis hocalarındandır.

²⁰ Buhârî, İlim, 38, hadis no: 107, I, 33.

²¹ İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd, *Sünen*, thk. Muhammed Fuâd Abdulbâki, Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-Arabiyye, by. ty. Mukaddime, hadis no: 35, c. I, s. 14.

²² Ebû Cafer Ahmed et-Tahâvî, *Şerhu Müşkilü'l-Âsâr*, thk. Şuayb el-Arnaût, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1994, c. I, s. 366.

²³ Müslim, Mukaddime, I, 9.

²⁴ https://www.youtube.com/watch?v=mqCoWD_kFdE. (Erişim Tarihi: 15.06.2022)

²⁵ Rifat Fevzi Abdulmuttalib, Kahire Üniversitesi Dâru'l-Ulûm Fakültesi'nin meşhur hadis hocalarındandır.

²⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=L8JNnSE8MVg>. (Erişim Tarihi: 15.06.2022)

²⁷ Abdumehdî Abdulkâdir Abdulhâdî, Usûlü'd-Din Fakültesi'nin meşhur hadis hocalarından olup alanıyla ilgili pek çok eser kaleme almıştır.

²⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=GeBKRW8JryM>. (Erişim Tarihi: 15.06.2022)

Ahmed Ömer Hâşim,²⁹ TeN kanalında *Ahâdis - el-Fitne* adlı program da Allah'ın Kur'an'ı koruduğu gibi Buhârî'yi de aynı şekilde koruduğunu,³⁰ Buhârî'nin Kur'an'dan sonra en sahih kitap olarak değerlendirildiğini ve her bir harfinin bile sahih olduğunu, Buhârî, Müslim ve Muvatta'ın sadece sahihleri içermek için kaleme alındığını iddia eder.³¹ Buhârî'de bulunan hadislerin tamamının sahih olduğunu, onda geçen hadisleri tenkid edenlerin ise okuyup anlamadıklarını, yazılan şerhlere dönmeyip uzmanlara sormadıklarını, bunları yapmış olmaları takdirde ise böyle bir iddia da bulunamayacaklarını ifade eder.³²

Ahmed Ömer Hâşim, katıldığı bir sempozyumda, hadisçilerin hiçbir millet ve kültüre nasip olmayan ve de olmayacak olan ölçüler koyarak rivayetlerin sahihini zayıfından ayırt ettiklerini belirtir. Şanlı geleneğimizin Hz. Peygamber'den gelen haberleri eşi benzeri olmayan ilmi kıstaslarla tartıp tenkide tabi tuttuklarını dolayısıyla şunu alabilirsiniz şunu da bırakabilirsiniz gibi bir seçeneğin hiçbir zaman söz konusu olamayacağını ifade eder. Kur'an'ın korunduğu gibi onun açıklaması konumunda olan sahih hadislerin de korunduğunu iddia eder.³³

Mâzin es-Sersâvî,³⁴ “*Cevânibun Muhimmetun fi Nakdi Mutûn's-Sünneti'n-Nebeviyye*” konulu bir konferansında, modern dönemde metin tenkidini gündeme getirenlerin müsteşrikler olduğunu, aşağılık kompleksine sahip olan bazı Müslümanlarında onların peşine takıldıklarını, Ahmed Emin gibi kimselerinde bu yolun yolcusu olduğunu ifade eder. Metin tenkidine gerekli önemin verildiğini ve hak ettiği ilgiyi gördüğünü, geçmişte ve günümüzde Müslüman âlimler tarafından ele alındığını dolayısıyla hadisçilerin hadisin hem sened hem de metnine büyük özen gösterdiklerini dile getirir.³⁵

Ebû İshak el-Huveynî,³⁶ cami derslerinin birinde metin tenkidiyle ilgili bir takım değerlendirmelerde bulunur. Ona göre senedin sıhhati metnin sıhhatini gerekli kılmaktadır. Her ne kadar bir rivayetin senedi sağlam olmakla birlikte metni zayıf olabilir dense de aslında bu sözün ortaya koyduğu hüküm hadisçilerin önde gelenleri için geçerli olamayacağını çünkü metni bozuk olmasına rağmen sözde sahih gibi görülen bir senedin onlara gizli kalamayacağını iddia eder. Böyle bir durumda senedin illetini keşfedeceklerini, senetteki ravinin yalancı, meçhul veya mecruh gibi kusurlara sahip olduğunun muhakkak ortaya çıkaracaklarını belirtir.³⁷

Mütevellî el-Berâcîlî,³⁸ senedin sahih olması metnin sıhhatini gerektirmez sözünün İslam âlimlerinin metni ihmal edip sadece sened tenkidi yaptıklarını iddia eden oryantalistlere cevap verdiğini, hadisin illetli veya şaz olma durumunun hem sened hem de metinle ilgili olduğunu ifade eder. Ravilerin zabtının da her iki durumla irtibatlı olduğunu söyler.³⁹

Cemal el-Bennâ,⁴⁰ hadisçilerin rivayet konusunda müsamahakar davranıp sahabiler gibi ihtiyatlı davranmadıklarını, hadisçilerin tabiatları gereği nakilci olduklarından mukallit sayılacaklarını ifade eder. Rivayeti değerlendirirken senede değil metne yoğunlaşmak gerektiğini, hadisin sahihini sakiminden ayırabilmenin objektif kriterlerle mümkün olabileceğini savunur.⁴¹

Saduddin el-Hilâlî,⁴² hadislerin Kur'an'la çelişmesi durumunda karşımıza Kur'an'ın takdim edilmesi, hadisin takdim edilmesi ve her ikisinin farklı delaletler içerdiğine hükmedip insanların seçimine bırakılması gibi üç seçeneğin çıktığını ifade eder. Üçüncü seçenek, ilk iki seçeneği içerisinde barındırdığı, tarihi uygulamaları dikkate aldığı, fıkhi seçenekler sunarak çeşitliliği sağladığı, toplumun maslahatını gözetip kişilere serbeste seçme hakkı tanıdığı için tercih edilmesinin daha isabetli olacağını belirtir.⁴³

Muhammed Hidâye,⁴⁴ hadisin Kur'an'la çelişmesi ve Peygamber'in diğer hadislerde gelen mutatahlakıyla ters düşmesiyle hadisin reddedileceğini ifade eder. Buhârî, Müslim ve diğer hadis kitaplarında geçen hadislerin kabul edilip reddedilebileceğini, Buhârî'nin Kur'an'dan sonra en sahih kitaptır sözünün cehalet ürünü olduğunu çünkü bu sözün sahih-i Buhârî'yi Kur'an mertebesine çıkarıp eşit hale getirmek anlama geldiğini söyler. Buhârî ve Müslim'in en sahih hadis kitabıdır denmesinin daha sağlıklı olduğunu, çünkü beşerî bir kitapla Allah'ın kitabının kıyas kabul

²⁹ Hadis Hocalığı yapmış olan Ahmed Ömer Hâşim, el-Ezher Üniversitesi rektörlüğünün yanı sıra siyasi ve idari pek çok görev üstlenmiştir. Ayrıca Mısır televizyonlarındaki dini programları denetleyen kurula başkanlık yapmıştır.

³⁰ https://www.youtube.com/watch?v=fCYn_Si6IWA. (Erişim Tarihi: 15.06.2022)

³¹ <https://www.youtube.com/watch?v=kUx1IJwMqU>. (Erişim Tarihi: 15.06.2022)

³² <https://www.youtube.com/watch?v=2hPGmeCdJV8>. (Erişim Tarihi: 15.06.2022)

³³ https://www.youtube.com/watch?v=QLr1K1pF_xw. (Erişim Tarihi: 15.06.2022)

³⁴ el-Ezher Üniversitesi Usûlü'd-Dîn Fakültesi'nin hadis hocalarındandır.

³⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=MAyQsx02uWE>. (Erişim Tarihi: 15.06.2022)

³⁶ Mısır'ın meşhur selefi hadisçilerindendir.

³⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=puuCbnSONik>. (Erişim Tarihi: 15.06.2022)

³⁸ Kahire Üniversitesi Dâru'l-Ulûm Fakültesi'nde lisansüstü eğitimini tamamlayan Mütevellî el-Berâcîlî, en-Nedâ kanalında dini program icra etmektedir.

³⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=mxAwAIfWqBI>. (Erişim Tarihi: 15.06.2022)

⁴⁰ Hasen el-Bennâ'nın kardeşi olan Cemal el-Bennâ, el-Câmiatu'l-Ummâliyye'de misafir hoca olarak görev yapmış, Din, siyaset, toplum ve sendikacılık konularında onlara kitap kaleme almıştır.

⁴¹ <https://www.youtube.com/watch?v=UNloPQ2UVMQ>. (Erişim Tarihi: 15.06.2022)

⁴² Ezher'in fikh hocalarından Saduddin el-Hilâlî, ed-Dirâsâtu'l-İslâmiyyeti ve'l-Arabiyye Fâiltesi'nin dekanlığını yapmış, ayrıca Küvet Üniversitesi'nde Fıkıh ve Usûlü Bölüm başkanlığı görevini icra etmiştir.

⁴³ <https://www.youtube.com/watch?v=XCdjYCPp3rI&t=650s>. (Erişim Tarihi: 15.06.2022)

⁴⁴ Aynu-ş-Sems Üniversitesi Fen Bilimleri Fakültesi, Hukuk Fakültesi, Ezher Üniversitesi Usûlü'd-Dîn Fakültelerinden mezun olan Muhammed Hidâye, doktorasını el yazmalarını tahkik etme metodu üzerin Georgia Üniversitesi'nde tamamlamıştır. Çeşitli televizyon kanallarında dini programlara katılmaktadır.

etmeyeceğini, Kur'an'ın başka hiçbir kitapla eşitlenemeyeceğini ve önce veya sonra gelme gibi bir durumun söz konusu olamayacağını dile getirir.⁴⁵

İslam el-Bihayrî,⁴⁶ hadislerin naklinde problemlerin olduğunu, cerh ve tadil kurallarının değişkenlik arz ettiğini ifade eder. Metin tenkidıyla ilgili şu değerlendirmelerde bulunur:

1. Hadis metninin tevile ihtiyaç duymayan açık bir nasla çelişmesi durumunda senedine bakmaksızın reddedileceğini
2. Hadis metnlerinin birbiriyle karşılaştırıp Kur'an'la uyumlu olanın kabul edileceğini
3. Hadiste nasih ve mensuhun dikkate alınması gerektiğini
4. Metni uzun olan hadislerin kabul edilmemesi gerektiğini
5. Aklın hakem kabul edilmesi ve kalbe danışılması gerektiğini
6. Metni problemlili olan her rivayetin kaçınılmaz olarak senedinde de problem bulunacağı⁴⁷ gibi hususları dile getirir.

Ahmed Subhî Mansûr,⁴⁸ Kur'an'ın dışında İslamî bir kaynak bulunmadığını dolayısıyla hadis metnlerine bakmak dahi gerekmeyeceğini, senedin aslının bulunmadığını ve kavli hadis diye bir şeyin zaten dinde var olmadığını iddia eder. Namaz gibi bazı meselelerde amelî sünnete uyulabileceğini, Hz. Peygamber'in bunları da Hz. İbrahim'in hanif dininden aktardığını söyler.⁴⁹

4. MEDYADA METİN TENKİDİ ÖRNEKLERİ

Mısır ve Arap dünyasında yayın yapan pek çok medya kuruluşunda çeşitli rivayetler metin açısından tenkide tabi tutulmuş ve izleyicinin gündemine taşınmıştır. Farklı yaklaşımlara mensup ve Mısır'ın tanınmış ilim adamlarının bu tür tenkidlerine birkaç örnek aktarmamız konunun anlaşılması açısından faydalı olacaktır.

Yusuf el-Karadâvî,⁵⁰ el-Cezire kanalında yayınlanan eş-Şeriatu ve'l-Hayat adlı programda, Kur'an'da Kadın konusundan bahsederken İsrailoğullarının saklaması neticesinde etin bozulduğunu ifade eden rivayetin illetli olup doğa kanunlarına ters düştüğünü ifade eder. Havva'nın Adem'e ihanet ettiğini söyleyen rivayetin⁵¹ Kur'an'a muhalif olup isrâiliyat düşüncesinin tezahürü olduğunu dile getirir. Kadının yönetici olamayacağını söyleyen rivayetin o dönemdeki özel bir durumla ilgili olup Belkis olayından hareketle hadisin umum ifade etmeyeceğini belirtir. Havva'nın Hz. Adem'in kaburga kemiğinden yaratıldığı fikrinin isrâiliyat kaynaklı olup Kur'an'la çeliştiğini, Kaburga kemiğinden yaratıldığını söyleyen hadisin aslında kadının da erkek gibi aynı cinsten yaratıldığına işaret ettiğini, kaburga kemiğinin zikredilmesinin de kadının duygusallığını ortaya koyma kabilinden olduğunu dile getirir.⁵²

Yine eş-Şeriatu ve'l-Hayat programında Mehdî fikrine gerçekte inanmadığını, bu konuda rivayet edilen hadislerin⁵³ yeterli bir kanaat oluşturmaktan uzak olduğunu ifade eder. Ayrıca Süfyanî konusundaki rivayetlerinde⁵⁴ güvenilir olmadığını dile getirir.⁵⁵

Muhammed İmâre,⁵⁶ "İhtiyar erkeklerle (eş-şeyhu) ihtiyar kadın (ve'ş-şeyhatu) zina ederlerse, onları recmedin" rivayetinin⁵⁷ geçersiz olduğunu söyler. Kur'an'la bir alakasının bulunmadığını, bu sözün daha çok yalancı peygamber Müseylime'nin sözüne benzediğini, zaniye diye başlayan Kur'an'ın sıralamasına ters düştüğünü ifade eder. Ayetin daha sonra nesh edildiğini söyleyenlere, genç olsalardı ödül mü verilecekti diye sormak gerektiğini ifade eder. Ayetlerin değiştirildiğini veya nesh edildiğini söylemenin mümkün olmayıp böyle bir iddiada bulunan her rivayetin makbul olmadığını söyler. Hükmün, sübûtü ve delaleti katî olan nastan ibaret olduğunu ve İnsanların

⁴⁵ https://www.youtube.com/watch?v=NNtpLNr_nJ8. (Erişim Tarihi: 15.06.2022)

⁴⁶ Mısır medyasında ciddi tartışmalara sebep olan İslam el-Bihayrî, Gazeteci ve el-Kahire ve'n-Nâs televizyonun'da Mea' İslam el-Bihayrî adlı programının yapımcisidir.

⁴⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=gBQpy8GE1Y>; <https://www.youtube.com/watch?v=xByEmat7zwc>. (Erişim Tarihi: 15.06.2022)

⁴⁸ Ahmed Subhî Mansûr, el-Ezher'de eğitimini tamamlayıp daha sonra lisansüstü eğitimini İslam tarihi alanında yapmıştır. Düşüncelerinden dolayı el-Ezher'deki görevinden uzaklaştırılan Mansûr, daha sonra kapatılan İbn Haldun araştırma merkezinde bir müddet idarecilik yapmıştır. Sonra Amerika'ya iltica etmiş ve orada çalışmalarına devam etmiştir. Eserleri ve kurduğu <https://www.aahl-alquran.com>. wep sitesi üzerinden düşüncelerini halen yaymaya çalışmaktadır. Mısır'daki Kur'an'ı akımın en meşhur temsilcisidir.

⁴⁹ https://www.youtube.com/watch?v=KML_2rjyL4Y. (Erişim Tarihi: 15.06.2022)

⁵⁰ Ezher'in Usûlü'd-Din Fakültesi'nden mezun olduktan bir müddet sonra Katara yerleşen Yusuf el-Karadâvî, Katâr'da ikamet ettiği sırada Ezher'de doktorasını tamamlamıştır. eş-Şeriatu ve'd-Dirâsâtu'l-İslâmîyye Fakültesi'nin Kurucu dekanı olan Karadâvî, İlim ve fikir alanındaki başarılarının yanı sıra aksiyoner yönüyle de bilinmektedir. İslami ilimler alanındaki çalışmaları sayesinde İslam aleminin pek çok bölgesinde tanınmıştır.

⁵¹ Buhârî, Enbiya, 25, hadis no: 3399, IV, 154; Müslim, Radâ', hadis no: 62 (1470), II, 1092.

⁵² <https://www.youtube.com/watch?v=1B8DyYEib0s>. (Erişim Tarihi: 15.06.2022)

⁵³ İbn Mâce, Fiten, hadis no: 4085, II, 1367; Tirmizî, 1978: Fiten, hadis no: 2232, IV, 506.

⁵⁴ Hâkim, en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrak ale's-Sahîhayn*, thk. Mustafa Abdulkâdir Atâ, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2002, el-Fiten ve Melâhim, hadis no: 8530 (238), c. IV, s. 547.

⁵⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=UYYNVcQuuE>. (Erişim Tarihi: 15.06.2022)

⁵⁶ Ezher lisesinden mezun olan Muhammed İmâre, lisans eğitimini Kahire Üniversitesi Dâru'l-Ulûm Fakültesi'nde tamamlamış, lisansüstü eğitimini ise aynı fakültede İslam felsefesi alanında yapmıştır. Yüksek lisans'ta Mutezile ve insan özgürlüğü, doktorada ise İslam ve yönetim felsefesi konularını çalışmıştır. Ansiklopedik birçok çalışma içerisinde yer almış ve çeşitli düşünce ve bilim kuruluşlarının istişare heyetinde bulunmuştur. Pek çok eser kaleme alan İmâre, önemli şahsiyetlerin eserlerini okuyucuyla buluşturmuştur.

⁵⁷ Malik b. Enes, *el-Muvatta*, thk. Muhammed Fuad Abdulkâî, Dâru İhyâ'it-Turâsî'l-Arabî, Beyrut, 1985, Hudûd, hadis no: 10, c. II, s. 824.

tamamı, Kur'an'da değişiklik olduğunu söyleyeler dahi buna itibar edilmeyeceğini dile getirir. Artık dayanağımızın Cebrail tarafından Hz. Peygamber'in kalbine indirilen masum vahiyden başka bir şey olamayacağını kabul edilme vaktinin geldiğini ifade eder.⁵⁸

Muhammed İmâre, irtidadın, ateizme davet ve dini inancın temellerini sarsmak için değil de kişisel bir tercihten ibaret olması durumunda had cezasının uygulanmayacağını ve ikna yoluna gidileceğini ifade eder. Ancak suç olarak görülmesi gerekenin dini geçersiz kılan ve yok etme çağrısında bulunan irtidat olduğunu, çünkü dini inancın Müslüman toplumun temellerinden birisini oluşturduğunu, iman etmeme ve İslam'dan dönme çağrısının ise bu temeli yıkmak anlama geleceğini, bununda hirâbe suçu⁵⁹ cinsinden olduğunu ifade eder. Hz. Peygamber'in Medine'de irtidat edenlere had cezası uygulamadığını ve münafık, casus ve nifak alametleri zuhur etmiş olmasına rağmen münafıklara ceza vermediğini, Hz. Ömer'in boyunlarını vurmasına razı olmadığını söyler.⁶⁰

Muhammed Gazâlî,⁶¹ katıldığı bir seminerde kadınların dini gerekçelerle yönetici edilmemelerine, kan ve namus olaylarında şahitliklerinin kabul edilmemesine itiraz eder. Bu konuda nakledilen hadisin bir kıymetinin bulunmadığını, ümmetin bu hadisin sıhhati hakkında yanıldığını dile getirir. Daha önceleri, “*onlara okuma yazma öğretmeyin*”⁶² diye nakledilen Hakim'in uydurma olan rivayetine aldanıp yıllarca kadınların okutulmadığı gibi bu hadisler hakkında da aldandıklarını ifade eder. Kadının sesinin avret olduğu ve peçenin farz olduğu gibi meselelere de itiraz ederek ümmetin bu konuda nefsanî davrandığını ve dinî akla uymadığını dile getirir.⁶³

Mısır ve Arap âleminin en meşhur Ezher âlimlerinden biri olan Muhammed Mütevellî eş-Şa'râvî (ö. 1998),⁶⁴ kabir azabının olmadığını, çünkü hesaba çekilmeden önce kimsenin azap görmeyeceğini, hesaba çekilmenin ise ahirette gerçekleşeceğini dile getirir. Ölünün bedbaht bir kimse olması durumunda azabın kendisine gösterileceğini, iyi bir mümin olması durumunda ise mükâfatının kendisine arz edileceğini ifade eder. Kabirde nimetin kendisine gösterilmesiyle insanın sevineceğini, azabın gösterilmesiyle de kederleneceğini dolayısıyla kabir azabının ahiretteki durumların ve varılacak yerlerin daha kabirdeyken kendisine gösterilmesi şeklinde olduğunu ifade eder. Gâfir (Mümin) suresinin 46. ayetinin buna delil teşkil ettiğini, insana göre zamanın hayat, ölüm ve tekrar dirilmeden ibaret olduğunu, Firavun taraftarlarının hayatta iken ateşe girmediklerini, öldüklerinde ateşe arz olacaklarını, kıyamette ise ateşe gireceklerini ifade eder. Kabir saadetini, ziyafete giden misafirin yemeği yemeden önce gördüğü zaman yaşadığı sevince benzediğini, böyle bir durumda yemiş olmayacağını sadece sevinmiş olacağını ifade eder. Kabir azabını, hapse girmeden önce işkence aletlerini gören kimsenin endişe ve korkusuna benzediğini, fakat bunun azap görmek anlamına gelmeyip azap korkusunu hissetmek anlamına geldiğini dile getirir.⁶⁵ Azabın iki çeşit olduğunu, ilkinin azaba arz edilmek şeklinde olduğunu, ikincisinin de azabı bizzat yaşayıp çekmek şeklinde olduğunu söyler. Bu açıdan ahirette azabın bizzat görülüp yaşanacağını, kabirde de azaba sunulup arz edileceğini ifade eder.⁶⁶

Abdussabûr Şahin,⁶⁷ İbn Hacer'in Hz. Adem'in boyu ile ilgili rivayete⁶⁸ eleştirel bakabildiğini dolayısıyla eski âlimlerin düşünme melekelerini kullandıklarını, günümüzdeki bazıları gibi düşüncüyü yok sayıp akli aşığılamadıklarını ifade eder. Bu tür hadisler hakkında tevakkuf edileceğini, Buhârî ve Müslim'de geçen sahih hadislere hürmet edilmesi gerektiğini, ancak buna rağmen bir kısmının anlaşılmasız olduğunu, bu durumda ilimin güç yetiremediği hususlarda tevakkuf etmesi gerekeceğini belirtir. Bu açıdan daha fazla ilmî çaba sarf edilmesi gerektiğini, ilmî ahlakın bu konuda bir şey söylememeyi gerektirdiğini, anlamaya güç yetirilemediğinde ne kabul ne de ret yoluna gidilemeyeceğini ifade eder.⁶⁹

Abdussabûr Şahin, Hz. İsa'nın ref edilmesi hakkında çok şey söylendiğini ancak Kur'an ayetlerinin Hz. İsa'nın öldüğünü açıkça ortaya koyduğunu, Müslümanların, ölüm anında ruhun ref edildiğine inandıklarını, Peygamber'in ifadesiyle Refik-i A'lâ'ya varmak olduğunu ifade eder. İnsanların ölüm tasavvurunun yücelere yükselmek şeklinde olduğunu ancak bunun diriye ref edilmesi şeklinde hiçbir zaman anlaşılmayacağını belirtir. Kur'an'ın, “*senden önce de hiçbir insana ölümsüzlük vermedik*”⁷⁰, “*her nefis ölümü tadacaktır*”⁷¹ temel kuralını yerleştirdiğini, ölüm hakır kuralının herkes için uygulanacağını, bunun Allah'la buluşmak olduğunu dile getirir. Allah'a kavuşmayı

⁵⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=cBhs0tKiaiw>. (Erişim Tarihi: 15.06.2022)

⁵⁹ Hirâbe: silâhla yahut başka bir şekilde zor kullanarak yol kesip veya baskın yapıp mala ve cana tecavüz, kamu düzenini ve asayiş ihlâl edilmesi şeklinde açıklanmaktadır. Geniş bilgi için bkz. Ali Bardakoğlu "Eşkîya" DİA, TDV Yay., İstanbul, 1995, c. XI, s. 463-466.

⁶⁰ <https://www.youtube.com/watch?v=fr4skZU4AQo>. (Erişim Tarihi: 15.06.2022)

⁶¹ Ezher'in Usûlü'd-Din Fakültesi'ni bitiren ve aynı fakültenin Dâvet ve İrşad Bölümü'nde yüksek lisansını tamamlayan Muhammed Gazâlî, modern dönemin en tanınmış İslam davetçilerinden birisidir. İlmi kişiliğinin yanı sıra ıslahatçı görüşleriyle de dikkatleri üzerine çekmiştir.

⁶² Hâkim, *el-Müstedrak ale's-Sahihayn*, Tefsir, hadis no: 3494 (631), c. II, s. 430.

⁶³ <https://www.youtube.com/watch?v=eII4rh17kA>. (Erişim Tarihi: 15.06.2022)

⁶⁴ Arap âleminin en tanınmış âlimlerinden birisi olan Mütevellî eş-Şa'râvî, Mısır'ın çeşitli camilerinde gerçekleştirdiği tefsir dersleri devlet televizyonu tarafından her Cuma günü yayınları ve halk tarafından ilgiyle takip edilir.

⁶⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=vGWLQ5ktZ4k&t=1s>. (Erişim Tarihi: 15.06.2022)

⁶⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=Q676m2jjMQw>. (Erişim Tarihi: 15.06.2022)

⁶⁷ Kahire Üniversitesi Dâru'l-Ulûm Fakültesi hocalarından olan Abdussabûr Şahin, aynı zamanda Mısır'ın en Meşhur camilerinden biri olan Amr b. Âs'da uzun yıllar Cuma hatipliği yapmıştır. Nasr Hâmid Ebû Zeyd'in profesörlük jürisindeki olumsuz görüş belirtmesi ve *Ebi Âdem* adlı eseriyle gündeme gelmiştir.

⁶⁸ Buhârî, Enbiya, I, hadis no: 3326, IV, 131.

⁶⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=YDEzx2CBmio&list=PLbYxykGNUur38gLoI62qs1CrcYBjzQwDI&index=19>. (Erişim Tarihi: 15.06.2022)

⁷⁰ 21. Enbiyâ, 34.

⁷¹ 21. Enbiyâ, 35.

sevne Allah'ında kavuşmak isteyeceğini dolayısıyla peygamberler arasında ayırım yapmadan ve İslam'a yakışmayan imkansız düşüncelere kapılmadan Allah'a en çok peygamberlerin kavuşmak isteyeceklerini ifade eder. İslam'ın bizi temel prensiplere yönlendirdiğini, Kur'an'ı anladıktan sonra yanlış yola sapmayacağımızı, hidayete ermek için Kur'an'a tutunup onun hakemliğine razı olmak gerektiğini ifade eder. Nasları anlama farklılıklarımızdan dolayı ayrılığa düşmememiz gerektiğini, çünkü her insanın kendi düşüncesini ortaya koyma ve istediğine inanma hakkına sahip olduğunu dile getirir.⁷²

Mustafa Mahmud,⁷³ anlamsız ve boş sözden ibaret olan bazı hadislerin bulunduğunu, Kur'an'a aykırı ve onunla çelişen her hadisin bağlayıcı olmayıp kabul edilmesinin gerekmediğini ifade eder. Sünnetle ilgili benimsediği tutumun seçicilik olduğunu, bununda olması gereken tabii bir durum sayılması gerektiğini, aslında Buhârî'nin de böyle seçici davrandığını dile getirir. Hadislerin bir kısmının zayıf, uydurma ve isrâiliyat içerebileceğinden dolayı ölçüye ihtiyaç duyulacağını, bununda Kur'an olduğunu, onun dayanak ve hakem kabul edilmesi gerektiğini ifade eder. Açıkça Kur'an'la çelişen ve sabitelerine aykırı düşen hadislerin kabul edilmeyeceğini, bununda sünneti inkar etmekle ilgisinin bulunmadığını söyler. Hz. Musa'nın ölüm meleğini tokatlamasının⁷⁴ Peygamber olan bir kimseden sadır olamayacağını, açıkça Kur'an'a ters olan bu haberin doğru olmasının mümkün olmadığını, birinci dereceden isrâiliyata ait bir rivayet olduğunu iddia eder.⁷⁵

Saduddin el-Hilâlî, “*Yahudi ve huristiyanlara öncelikle siz selâm vermeyin. Yolda onlardan biriyle karşılaştığınız zaman, onları yolun kenarından yürümeye zorlayınız.*”⁷⁶ rivayetinin dinin emri olamayacağını ve bunun bir kibir göstergesi olduğunu söyler. Bu rivayetin bu şekliyle kabul edildiğinde doğal olarak diğer insanların aynıyla karşılık vereceklerini, kim güçlü ise diğerini ezeceğini dolayısıyla yeryüzünde insan gibi değil vahşi hayvanlar gibi hayat sürüleceğini belirtir. Günümüzde bu mantıkla hareket ettiğimizde hem İslam'ın önünde engel olacağımızı hem de sayıca bizden çok olan diğer toplumlardan eziyet göreceğimizi dile getirir. Bu rivayetin tanıdığımız ve tanımadığımız herkese selam vermeyi telkin eden rivayetlerle⁷⁷ çeliştiğini, reddedilmeyecek olsa bile en azından Benî Kurayza ile savaş halinde iken söylendiğine ve genel bir hüküm içeremediğine hükmedilerek tevil edilmesi gerektiğini ifade eder. Kafirlerle selam vermeyi yasaklayan rivayetlerin doğru olmadığını, İslam'a has olduğu iddia edilen selamlaşma ifadelerinin bütün bir beşeriyete ait olduğunu ve Hz. Adem'in selemi⁷⁸ olarak insanların tamamının mirası sayıldığını belirtir. Farklı dinden olanlara selam vermemenin dini bir hüküm olmayıp fıkhi bir mesele olduğun ve selefin üzerinde ihtilaf ettiğini dile getirir.⁷⁹

Muhammed Hidâye, vefat etme sözünün ölümden daha kapsamlı olduğunu, vefat etmenin ömrün bitip ruhun çıkması anlamına geldiğini söyler. “*Meyyit*” kelimesinin ise ölümü bekleyen veya uykuda olan anlamına geldiğini, Zümer suresi 42. Ayetinin bunu ifade ettiğini dile getirir. Bu nedenle, Hz. İsa'nın nüzülü, beklenen Mehdi ve Deccal inançlarının saçma ve batıl olduğunu, Kur'an sayesinde İslam'ın açık ve anlaşılabilir olduğundan dolayı açıklanmaya ihtiyaç duymadığını iddia eder. Kıyametin alametleri gibi bir düşüncenin mantık ve bilime aykırı olup “*O, sizi ansızın yakalayacak*”⁸⁰ ayetine ters düştüğünü dile getirir.⁸¹

Yukarıda zikrettiğimiz örneklere ek olarak Mısır medyasında sünnet ile ilgili en çok gündem yaratan tartışma programı, sahihi Buhârî ve İslam mezhepleriyle ilgili İslâm el-Bihîrî, el-Habîb el-Cifrî ve Usâme el-Ezherî'nin katıldığı programdır. Yine el-Kahire ve en-Nâs kanallarında İslâm el-Bihîrî ile Abdullah Rüşdî arasında gerçekleşen tartışma programı da çok konuşulmuştur. Bu programlara ilaveten ateist olan genç youtuber Şerif Câbir'in videoları tartışma konusu olmuştur. Ayrıca Papaz Zekeriyya Butrus'un Müslümanların ve bazı Hıristiyanların da öfkesini sebep olan seviyesiz ve tahrik edici yayınları da bu meyanda zikredilebilir.

Mısır medyasında sünnet ve metin tenkidi meseleleri yoğun bir şekilde gündeme gelmiştir. Özellikle akli yaklaşım tarafından bazı rivayet metinlerinin görsel ve yazılı medya üzerinden tenkid edilmesi, bu meselenin daha sık gündeme gelmesine sebep olmuştur. Fakat ıslahatçı ve aklî yaklaşımların bu meseleyi muhtelif medya araçlarıyla gündeme taşınması dini çevrelerin tepkisini çekmiştir. Özellikle Ezher ulemasının geleneksel yapısı ve resmi açıdan Ezher'in denetleyici rolü bu meselenin aşırı uçlara savrulmasına mani olsa da sorunların üzerine gidilip mutedil çözümler üretilmesine de engel olmuştur. Bu tutucu tavrı sebebiyle özel televizyon kanalları bunu fırsata çevirip sünnet meseleleriyle ilgili kafa karıştırıcı ve polemik türü yayınlarına hız vermiştir. Fakat bu televizyon programlarının içeriği ve iştirak eden bazı katılımcıların Ezherli olmaması veya dini alt yapısının bulunmaması hem Ezher'i hem de halkı tedirgin etmiştir. Dini içerikli yayınların ciddi bir şekilde kalite kaybetmesi, halkı pek

⁷² <https://www.youtube.com/watch?v=-K-GQY0BaIo&t=231s>. (Erişim Tarihi: 15.06.2022)

⁷³ Tıp doktoru olan Mustafa Mahmud, Mısır'ın ünlü düşünür ve yazarındandır. Bilim, felsefe, din, siyaset ve toplum üzerine onlarca esere imza atmış ve Arap âleminde el-İlmü ve'l-İmân adlı televizyon programıyla şöhret bulmuştur. *eş-Şefâa* adlı eseriyle çok ciddi tepkilere maruz kalmıştır.

⁷⁴ Buhârî, Cenâiz, 68, hadis no: 1339, II, 90; Buhârî, Enbiya, 31, hadis no: 3407, IV, 157; Müslim, Frdâil, hadis no: 157 (2372), IV, 1842.

⁷⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=KNegweAglvw>. (Erişim Tarihi: 15.06.2022)

⁷⁶ Müslim, Selam, hadis no: 13 (2167), IV, 1707.

⁷⁷ Buhârî, İman, 6, hadis no: 12, I, 12.

⁷⁸ Buhârî, Enbiya, 1, hadis no: 3326, IV, 131.

⁷⁹ https://www.youtube.com/watch?v=tnNeR_JQScA. (Erişim Tarihi: 15.06.2022)

⁸⁰ 7. A'râf, 187.

⁸¹ <https://www.youtube.com/watch?v=D8Ad8QV07xo>. (Erişim Tarihi: 15.06.2022)

ilgilendirmeyen ve uzmanlık isteyen teknik konuların gündeme taşınması, Mısır toplumunun gerçekleri ve ihtiyaçları ile hiçbir ilgisi bulunmayan meseleleri ekrana taşıyarak hayali kavgalarla gündemin meşgul edilmesi gibi hususlar bu endişeleri daha da artırmıştır. Aslında Mısır medyası, sahip olduğu geniş imkanlar sayesinde din alanının boş bırakılmasına müsaade etmemiş, gerçekleştirdiği yayınlarla dini algıyı yönetme ve bu sayede siyasi otoritenin icraatlarını meşrulaştırma hizmeti sunmuştur. Bu açıdan özel kanal olarak bilinen bu yayın organlarının gerçekte devletin güdümünde olduğu, bağımsız ve tarafsız bir şekilde yayın yapamadığı gerekçesiyle bazı çevreler tarafından sorgulanmış ve eleştirilmiştir. Özel kanallar, geçmişte devlet kanalları tarafından yayınlanan ve genellikle Ezher uleması ve düşünce insanlarının katıldığı programların seviye ve kalitesini yakalayamamıştır. Fakat buna rağmen sınırlı da olsa ekranlarında ilmi, akademik ve kültürel bazı programlara yer vermiştir.

5. SONUÇ

Mısır medyasının hem görsel hem de yazılı olarak gündeme getirdiği sünnet ve metin tenkidi meseleleri zaman zaman büyük tepkilere sebep olmuş ve bazı medya organlarının reyting kaygısıyla gerçekleştirdiği bu tür televizyon programlarının sünnet meselelerinin doğru zeminde tartışılmasına mani olmuştur. Ayrıca uzmanlık isteyen bu tür meselelerin geniş kitlelere sunulması, bazı katılımcıların ilmi ehliyetine haiz olmaması ve yayın formatlarının polemik türü tartışmalar ekseninde ilerlemesi gibi hususlar olumsuz neticeler meydana getirmiştir. Fakat bu tür yayınlar sayesinde böyle bir talep ve ihtiyacın varlığı da ortaya çıkmıştır. Burada önemli olan bu talebe hangi usul ve yöntemlerle cevap verileceği, bu ihtiyacın ne şekilde giderileceğidir. Polemik türü tartışmaları istisna edecek olursak seviyeli, farklı bakış açılarına sahip ve ilmi zeminde tartışılan bu meselelerin dini alt yapıya sahip olan kesimlere ve özellikle gençlere faydası olmuştur. Fakat ilmi zeminde tartışılan programların sayısı ne yazık ki azınlıkta kalmıştır. Çoğunlukla aşırı savunmacı yaklaşımla kökten reddedici Kur'anıci yaklaşımların polemik türü tartışmaları, medya tarafından gündeme taşınmış ve itidal çizgisi çoğu zaman kaybolmuştur.

KAYNAKÇA

1. Aslan, Recep. *Tarihten Günümüze Kur'an ile Yetinme Söyleminin Kritiği*, Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2021, c. IX, s. 141-147.
2. Bardakoğlu, Ali. "Eşkiya" DİA, TDV Yayınları, İstanbul, 1995, c. XI, s. 463-466.
3. Behiy, Ahmed Abdulmunim. *Mevkifu'l-Ulemâi min Sahîhi'l-Buhârî*, Mecelletu'l-Arabî, sy. 89, 1966, s. 12-16.
4. Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil. *el-Câmiu's-Sahîh*, thk. Muhammed Zühêyr b. Nâsır en-Nâsır, Dâru Tavkî'n-Necât, Kahire, 2001.
5. Ebû Dâvûd, es-Sicistânî. *Kitâbu's-Sünen*, thk. Muhammed Avvâme, el-Mektebetu'l-Mekkiyye, Mekke, 1998.
6. Hâkim, en-Nîsâbüri. *el-Müstedrak ale's-Sahîhayn*, thk. Mustafa Abdulkâdir Atâ, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2002.
7. Hansu, Hüseyin. *Hadisçilik ve Kur'anıcılık Kıskaçında Kur'an ve Hadis*, Hikav Yayınları, İstanbul, 2022.
8. İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd. *Sünen*, thk. Muhammed Fuâd Abdalbâki, Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-Arabiyye, by. ty.
9. Kırbaoğlu, M. Hayri. *İslam Düşüncesinde Sünnet*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2015.
10. Malik, İbn Enes. *el-Muvatta*, thk. Muhammed Fuad Abdalbâki, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 1985.
11. Müslim, Ebû Huseyn b. Haccâc el-Kuşeyrî. *es-Sahîh*, thk. Muhammed Fuâd Abdalbâki, Dâru İhyâi el-Kutubi'l-Arabiyye, Beyrut, 1991.
12. Tahâvî, Ebû Cafer Ahmed. *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*, thk. Şuayb el-Arnaût, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1994.
13. Tirmizî, Ebî İsâ Muhammed İsâ. *el-Câmiu's-Sahîh*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Evlâdihî, Kahire, 1978.
14. Yıldırım, Enbiya. *Kur'an Bize Yeter Söylemi*, Takdim Yayınları, Ankara, 2019.
15. <http://cedej.bibalex.org/DocumentFrm.aspx?documentID=19275&lang=ar&All=%d8%a7%d9%84%d8%af%d8%b9%d9%88%d8%a9+%d9%84%d8%aa%d9%86%d9%82%d9%8a%d8%a9>. el-Ahrâr, (2007, 1 Haziran). (Erişim Tarihi: 15.05.2022)
16. <http://cedej.bibalex.org/DocumentFrm.aspx?documentID=244847&lang=ar&All=%d8%a7%d9%84%d8%b4%d8%a8%d9%87%d8%a7%d8%aa+%d8%a7%d9%84%d9%85%d8%ab%d8%a7%d8%b1%d8%a9>. el-Ahbâr, (2003, 13 Şubat). (Erişim Tarihi: 15.05.2022)

17. <http://cedej.bibalex.org/DocumentFrm.aspx?documentID=247315&lang=ar&All=%d8%ae%d8%b1%d9%88%d8%ac+%d8%b9%d9%86+%d8%a7%d9%84%d8%af%d9%8a%d9%86>. el-Ahrâm, (1999, 11 Haziran). (Erişim Tarihi: 15.05.2022)
18. <http://cedej.bibalex.org/DocumentFrm.aspx?documentID=302442&lang=ar&All=%d9%87%d9%84+%d8%a7%d9%84%d8%b3%d9%86%d8%a9+%d8%a7%d9%84%d9%86%d8%a8%d9%88%d9%8a%d8%a9>. el-Ahrâr, (2000, 14 Temmuz). (Erişim Tarihi: 15.05.2022)
19. <http://cedej.bibalex.org/DocumentFrm.aspx?documentID=312719&lang=ar&All=%d8%a7%d9%84%d8%ae%d8%aa%d8%a7%d9%86+%d9%85%d8%b1%d8%a9>. el-Vefd, (1994, 23 Aralık). (Erişim Tarihi: 15.05.2022)
20. <http://cedej.bibalex.org/DocumentFrm.aspx?documentID=485055&lang=ar&All=%d9%81%d9%8a+%d9%86%d8%af%d9%88%d8%a9+%d9%85%d8%b4%d9%8a%d8%ae%d8%a9>. el-Vefd, (1998, 27 Mart)
21. <http://cedej.bibalex.org/DocumentFrm.aspx?documentID=493325&lang=ar&All=%d9%87%d9%84+%d9%8a%d8%ac%d9%88%d8%b2+%d8%a5%d8%b3%d8%aa%d8%a8%d8%b9%d8%a7%d8%af>. el-Ahrâm, (2003, 9 Mayıs). (Erişim Tarihi: 15.05.2022)
22. <http://cedej.bibalex.org/DocumentFrm.aspx?documentID=55087&lang=ar&All=%d9%85%d9%86%d9%83%d8%b1%d9%8a+%d8%a7%d9%84%d8%b3%d9%86%d8%a9>. el-Ahrâr, (1999, 14 Ağustos). (Erişim Tarihi: 15.05.2022)
23. <http://cedej.bibalex.org/DocumentFrm.aspx?documentID=55090&lang=ar&All=%d8%a7%d9%84%d8%b9%d9%84%d8%a7%d9%82%d8%a9+%d8%a7%d9%84%d8%ae%d9%81%d9%8a%d8%a9>. el-Ahrâr, (1999, 5 Ağustos). (Erişim Tarihi: 15.05.2022)
24. <http://cedej.bibalex.org/DocumentFrm.aspx?documentID=826105&lang=ar&All=%d9%83%d8%aa%d8%a8+%d8%a7%d9%84%d8%a8%d8%ae%d8%a7%d8%b1%d9%8a+%d9%88%d9%85%d8%b3%d9%84%d9%8>. Rûze'l-Yûsuf, (2007, 17 Mayıs). (Erişim Tarihi: 15.05.2022)
25. https://www.youtube.com/watch?v=_EOW9XYzwf4. (Erişim Tarihi: 15.06.2022)
26. https://www.youtube.com/watch?v=_gBQpy8GE1Y. (Erişim Tarihi: 15.06.2022)
27. <https://www.youtube.com/watch?v=1B8DyYEib0s>. (Erişim Tarihi: 15.06.2022)
28. <https://www.youtube.com/watch?v=2hPGmeCdJV8>. (Erişim Tarihi: 15.06.2022)
29. <https://www.youtube.com/watch?v=cBhs0tKiaw>. (Erişim Tarihi: 15.06.2022)
30. <https://www.youtube.com/watch?v=D8Ad8QV07xo>. (Erişim Tarihi: 15.06.2022)
31. <https://www.youtube.com/watch?v=eII4lrhl7kA>. (Erişim Tarihi: 15.06.2022)
32. https://www.youtube.com/watch?v=fCYn_Si6IWA. (Erişim Tarihi: 15.06.2022)
33. <https://www.youtube.com/watch?v=fr4skZU4AQo>. (Erişim Tarihi: 15.06.2022)
34. <https://www.youtube.com/watch?v=GeBKRW8JryM>. (Erişim Tarihi: 15.06.2022)
35. https://www.youtube.com/watch?v=Izqj3Ve_nXU. (Erişim Tarihi: 15.06.2022)
36. <https://www.youtube.com/watch?v=-K-GQY0BaIo&t=231s>. (Erişim Tarihi: 15.06.2022)
37. https://www.youtube.com/watch?v=KML_2rjyL4Y. (Erişim Tarihi: 15.06.2022)
38. <https://www.youtube.com/watch?v=KNcgweAglvw>. (Erişim Tarihi: 15.06.2022)
39. <https://www.youtube.com/watch?v=kUx1lJwMqcU>. (Erişim Tarihi: 15.06.2022)
40. <https://www.youtube.com/watch?v=L8JNnSE8MVg>. (Erişim Tarihi: 15.06.2022)
41. <https://www.youtube.com/watch?v=MAyQsx02uWE>. (Erişim Tarihi: 15.06.2022)
42. https://www.youtube.com/watch?v=mqCoWD_kFdE. (Erişim Tarihi: 15.06.2022)
43. https://www.youtube.com/watch?v=mV7NLNwQtSE&list=PLznkin5eO9r4yekA_2oX5e19XocjBVi-x&index=6. (Erişim Tarihi: 15.06.2022)
44. <https://www.youtube.com/watch?v=mxAwAIfWqbl>. (Erişim Tarihi: 15.06.2022)
45. https://www.youtube.com/watch?v=NNtpLNr_nJ8. (Erişim Tarihi: 15.06.2022)
46. <https://www.youtube.com/watch?v=puuCbnSONIk>. (Erişim Tarihi: 15.06.2022)
47. <https://www.youtube.com/watch?v=Q676m2jjiMQw>. (Erişim Tarihi: 15.06.2022)

48. https://www.youtube.com/watch?v=QLr1K1pF_xw. (Erişim Tarihi: 15.06.2022)
49. https://www.youtube.com/watch?v=tnNeR_JQScA. (Erişim Tarihi: 15.06.2022)
50. <https://www.youtube.com/watch?v=UNloPQ2UVMQ>. (Erişim Tarihi: 15.06.2022)
51. <https://www.youtube.com/watch?v=UYYNAvcQuuE>. (Erişim Tarihi: 15.06.2022)
52. <https://www.youtube.com/watch?v=vGWLQ5ktZ4k&t=1s>. (Erişim Tarihi: 15.06.2022)
53. <https://www.youtube.com/watch?v=xByEmat7zwc>. (Erişim Tarihi: 15.06.2022)
54. <https://www.youtube.com/watch?v=XCdjYCPp3rI&t=650s>. (Erişim Tarihi: 15.06.2022)
55. <https://www.youtube.com/watch?v=YDEzx2CBmio&list=PLbYxykGNUur38gLoI62qs1CrcYBjzQwDI&index=19>. (Erişim Tarihi: 15.06.2022)